

**Kayıt Dışı Ekonominin
Türkiye'deki Düzeyi İle
Muhasebe Meslek
Mensuplarının, Vergi
Denetmenlerinin ve İşletme
Yöneticilerinin Kayıt Dışı
Ekonomiyi Algılamaları: Aydın
İli Örneği**

**The Value of Unrecorded
Economy In Turkey and
Professional Accountants, Tax
Auditors and Business
Managers Perceptions The
Unrecorded Economy :The
Example of Aydın**

Feden AKKOÇ*
Sezgin DEMİR**

ÖZET

İnsanların yerleşik hayata geçişleri ile birlikte ortaya çıkan vergi kavramı, devletin finansman ihtiyacını karşılaması ve devlet otoritesini ifade eden bir gösterge olması bakımından üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur. Fakat gerek bireysel tasarrufları azaltması gerekse sürü psikolojisi nedeniyle bireyler ekonomik faaliyetleri neticesinde vergilerini ödemek istememekte ve ekonomik işlemlerini kayıt dışı ekonomiye yönlendirmektedirler. Vergileri tam olarak toplamak için mülletler, vergi affı, usulsüzlük cezası, ihbar primi ve bunun gibi birçok uygulama ve önlemlere başvurmaktadır. Ancak bireyler, tasarruflarını korumak için sürü psikolojisi gereği, vergilerini düzenli bir şekilde beyan etmekten ve hatta vergilerini ödemekten kaçınırlar. Bu ve diğer nedenler dolayısıyla, devletten gelirlerini gizleyen ve gayrisafi milli hasıla dışında tasarruf oluşturan bu insanlar kayıt dışı ekonomiyi sebebiyet vermektedir.

Ülke ekonomisini etkileyen bu problem toplumun her kesiminin ortak çalışmalarıyla çözülebilir. İlk önce kayıt dışı ekonomiyle baş edebilmek için insanları kayıt dışı gelirlere yönelten sebepler belirlenmeli ve uygun tedbirler alınmalıdır. Kayıt dışı ekonominin bazı olumlu yanları ile birlikte pek çok olumsuz yanı vardır. Olumlu yanlarına birkaç örnek, ekonomik gelişmeye katkı sağlaması, işçi sayısı ve ekonomik rekabetin artması şeklindedir. Fakat olumsuz yönleri farklı çalışma alanlarının ölçümünde ve milli gelirdeki düşüş, işçilerin sigorta garantilerinin olmaması, vergi gelirlerinin ve kamu harcamalarının hesaplanmasındaki problemler, çocuk işçilerin artması, haksız vergi dağılımı ve haksız iş uygulamalarının artması olarak sıralanabilir. Bu problemle başa çıkmak için gerek politikacıların gerekse kamunun kararlılığı çok önemlidir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de var olan kayıt dışı ekonominin miktarını belirtmek, bunun için çözüm önerileri sunmak ve arkasında yatan sebepleri ve sonuçlarını sıralamaktır. Ancak daha da önemlisi, bu sorunu ortadan kaldırmak için toplumun tüm kesimlerinde vergi sistemi ile ilgili yeni prensipler kurulmalı ve yürütülmelidir. Bu çalışmanın uygulama aşamasında kayıt dışı ekonominin muhasebe meslek mensupları, vergi denetmenleri ve işletme yöneticileri tarafından algılanışını ve önleme çabalarını ölçmeye yönelik anket çalışması uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: kayıt dışı ekonomi, vergi, vergi maliyeti, vergi ahlâkı, muhasebe meslek mensubu, vergi denetmeni, işletme yöneticisi.

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

The concept of taxation emerging with people's transition to settled life is an issue that must be considered, in the sense that it meets the financial needs of the state and is also an indicator of the power of state authority. But due to reduction in individual savings with crowd behavior, individuals don't want to pay taxes as a result of their economic activities and they also manipulate their economic transactions to underground economy. In order to collect the taxes accurately, nations refer to applications and measures such as tax amnesties, irregularity fines, denunciation premiums and many more; nevertheless, individuals, in order to protect their savings or due to crowd behavior, avoid attesting their taxes properly or even do not pay them at all. Because of these and other reasons, those people who hide their income from the government and create other savings apart from the gross national income bring about unrecorded economy.

This problem affecting the country's economy can only be solved by the cooperation of all levels of society. First of all, in dealing with unrecorded economy, the reasons for unregistered income should be defined and suitable preventive policies must be applied. Besides some positive sides of unrecorded economy, there are also many negative effects. Some examples for the positive sides are contributions to economic growth, the increase of employment and economic revival. But there are negative sides as well, such as a deficiency in measuring various employment fields and national income, the lack of an insurance guarantee for

* Adnan Menderes Üniversitesi

** Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi

labourers, a decrease in tax income, problems financing public expenditure, the increase of child labourers, an unjust tax distribution and the increase of unfair business practices. Both political and public determination are very important in order to deal with this problem.

The aim of this study is to evaluate how much unrecorded economy exists in Turkey, to come up with solutions to prevent it, and to list the reasons and consequences behind it. But the more important fact is that in order to eradicate this problem, new principles and morals on taxation should be established and conducted in all levels of society. In implementing this study, a survey has been applied to accountants, tax auditors and business managers in order to assess their perceptions of unrecorded economy and their struggles to prevent it.

Keywords: Unrecorded Economy, tax, tax cost, tax morals, professional accountants, tax auditors, business managers.

The Type Of Research: Research

GİRİŞ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, sosyal, hukuksal ve daha birçok alanda iyileştirmelere ihtiyaçları olduğu aşikârdır. Bu ihtiyaçlardan birisi de devletlerin finansman kaynaklarının önemli bir kısmını oluşturan ve bir anlamda devletin otoritesini de ifade eden vergilerin eksiksiz bir biçimde toplanabilmesidir. Devletler toplum içerisinde vergilerin eksiksiz toplanabilmesi için vergi afları, muafiyetler, usulsüzlük cezaları, ihbar ikramiyeleri ve daha birçok uygulamaya başvurmuşlardır. Buna karşın bireyler, bireysel tasarruflarını korumak gayesi ile gelirlerinin bir kısmını veya tamamını beyan etmeyerek vergi borcunu eksik yerine getirmekte veya hiç yerine getirmemektedir. Bu ve buna benzer nedenlerle gelirlerini devletten gizleyen bireylerin oluşturduğu ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) dışında kalan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler şekline tanımlanabilen ekonomiye kayıt dışı ekonomi denmektedir. Gelirin adaletsiz dağılımı, yüksek enflasyon, yüksek oranlı vergileme, köyden kente yaşanan göçler ve bunun sonucunda ortaya çıkan çarpık kentleşme ve işsizlik gibi faktörlerin beslediği kayıt dışı ekonomi, müdahale edilmemesi durumunda bütün ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilecek büyük bir tehdit olarak karşımıza çıkabilmektedir. Dünyada, özellikle belge düzeninin yeterince gelişmemiş, kişi başına düşen gelirin az ve gelişmişliğin düşük düzeylerde olduğu ülkelerde toplam ekonomi içerisindeki payı oldukça yüksek olan kayıt dışı ekonominin önlenmesi amacıyla öncelikle mükellefleri kayıt dışılığa yönlendiren nedenlerin belirlenmesi ve buna uygun önleyici politikaların uygulanması gerekmektedir.

MATERYAL ve METOT

Bu çalışmada kayıt dışı ekonominin nedenleri, sonuçları, ülkemizdeki düzeyi ve önlenmesine ilişkin bilgiler kapsamında literatür taraması yapılmıştır. Yetim'e göre (1999) en genel anlamıyla kayıt dışı ekonomi, "milli gelir hesaplamada kullanılan istatistikî yöntemlere göre tahmin edilemeyen, gelir yaratıcı, mevcut tekniklerle ölçülemeyen, beyan edilmemiş, resmi istatistiklere girmeyen veya eksik yansıtılmış, yasal ve yasal olmayan faaliyetlerdir" şeklinde tanımlanmaktadır. Karapara ve kayıt dışı ekonomi kavramları farklı anlamlar içermelerine rağmen birbirleriyle özdeşleştirilmektedirler. Fakat, kayıt dışı ekonominin aksine, daha çok kamu düzenini ilgilendiren ve devletin güvenlik güçlerinin uğraş alanı içinde olan, uyuşturucu ticareti, dolandırıcılık, silah kaçakçılığı, kıymetli maden ve tarihi eser kaçakçılığı, organ ve insan ticareti, sahte pasaport ve vize ticareti, çek-senet tahsili, tefecilik, rüşvet gibi yapılmasına yasalarca izin verilmeyen faaliyetler yer altı ekonomisi kapsamında ele alınmaktadır (Altuğ, 1996). Kayıt dışı faaliyette bulunanlar ilişkilerini yasal yollardan yürütemedikleri için toplumda yer altı ilişkileri gelişmekte ve buna paralel olarak da toplumda suç oranı ve suçlu sayısında artış gözlenmektedir (Ay, 2007; Vural, 2005).

Türkiye'de uzun yıllardır uygulanan kamu politikaları, vergi ahlâkı bilincinin geliştirilmesinden uzaktır. vergi kaçaklarının ve sigortasız işçi çalıştırmanın yetersiz denetimler sonucu tespit edilememesi ve hükümetler tarafından çıkarılan mali aflar neticesinde bu suçların ceza almaması toplumda vergi ahlâkının oluşturulmaya çalışılmasının önündeki en büyük engellerden birisidir (İlhan, 2009). Bakanlığa bağlı ve Gelir İdaresi Başkanlığı'na bağlı Vergi denetim kadrolarının doluluk oranlarının çok düşük düzeylerde kalmaktadır Bu nedenle kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tespiti amacıyla etkin bir vergi denetimi uygulaması bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır (GİB, 2010b). Ülkemizde vergi tabanının darlığı, vergilerin ağırlıklı olarak mal, hizmet ve gelirlerden alınmasına karşın servetler ile ilgili yeterli ölçüde vergilendirmenin yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için vergi tabanının genişletilmesi ve verginin her olay için adaletli dağılımının sağlanması gerekmektedir. (Biçer, 2006; İlhan, 2009). Kişi ve kurumları kayıt dışı ekonomi ile mücadelede aktif hale getirmek amacıyla getirilen ihbar ikramiyesi

uygulanması, kayıt dışı çalışarak vergi kaybına neden olanları yetkili makamlara bildiren gönüllülere, kayıt dışı çalışanlar tarafından ödenmeyen vergilerin belirli bir kısmının ödül olarak ödenmesini öngörmektedir (Gelir İdaresi Müdür ve Yardımcıları Derneği [GİMDER] 2010). 5345 sayılı kanun neticesinde Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı'nın kurulması ile yaşanan değişim ve gelişim kayıt dışı ekonominin önlenmesi ve gelir idaresinin etkinliğinin artırılması gibi temel bazı amaçların gerçekleştirilmesini hedeflenmektedir (Selman, 2007). Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ile etkin bir biçimde mücadele edilememesinin en önemli nedenlerinden birisi kamu yönetiminde şeffaflığın uzun yıllar sağlanamamış olmasıdır. Bu nedenle Türkiye'de e-devlet uygulamasının gelişimine büyük ağırlık verilmiştir (Gerçek, 2009). Kayıt dışı ekonominin algılanmasında bireyi ve toplumu birbirlerinden soyutlamadan bireyler üzerindeki etkilerinin yanı sıra toplumsal anlamda sürü psikolojisi olarak etkileri de ele alınmalıdır. Bireylerin sosyal yaşam içerisinde çeşitli faktörlerden etkilenerek kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yöneldikleri varsayılan bu yaklaşımın öncülüğünü 1995 yılında Şenyüz yapmıştır. (Çomaklı, 2007). Kayıt dışı ekonominin ölçülebilmesi açısından geliştirilen metotlardan ilk kez 1958 yılında Cagan ve 1977 yılında da Gutmann tarafından kullanılmış olan parasalcı yaklaşım, para piyasasındaki bazı hareketlerin izlenmesi yoluyla kayıt dışı ekonomi boyutunun tahmin edilebileceği esasına dayanmaktadır. (Acar vd., 2003).

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırma kapsamında ele alınan kayıt dışı ekonomi sorunu ülkemizin en önemli ekonomik sorunları arasında gösterilmektedir. Bu durum kayıt dışı ekonomi nedeniyle devletin en önemli finansman kaynağı olan vergi gelirlerinin tam anlamıyla toplanamamasından kaynaklanmaktadır. Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınabilmesine ilişkin bu zamana kadar alınmış olan önlemlerden bazıları; vergi cezalarında indirimine gidilmesi, vergi aflarının sıklıkla çıkarılması, e-devlet kapsamında devletin şeffaflığının sağlanması, vergi beyannamelerinin gönderilmesinde vergi mükelleflerine kolaylık sağlanması amacıyla getirilen e-beyanname uygulaması, kişi ve kurumları kayıt dışı ekonomi ile mücadelede aktif hale getirmek amacıyla getirilen ihbar ikramiyesi uygulamasıdır. Ayrıca vergi yasalarının etkinliğinin sağlanması amacıyla Vergi Usul Kanunu'nun 359. maddesi kapsamında kaçakçılık suçunun tanımlanmasında daha etkin bir yapının oluşturulması da kayıt dışı ekonominin önlenmesine yönelik alınmış bir diğer önlemdir. Fakat vergi cezaları ve vergi afları konusunda mükellefler lehine yürütülen çalışmalar vergi uyumunu olumsuz etkilemekte ve kayıt dışı ekonomik faaliyetleri arttırmaktadır. Vergi cezalarında indirimine gidilmesi ve sıklıkla çıkarılan vergi afları vergi uyumunu sağlamaktan ziyade uyumsuzluğu artırma ve mükelleflerin sürekli af beklentisi taşımalarına neden olmaktadır. Bu nedenle vergi cezalarında caydırıcı düzeyde arttırmaya gidilmesi, vergi aflarının çıkarılmayacağına anayasanın değiştirilmez maddeleri arasına eklenerek mükelleflerin af beklentilerinin ortadan kaldırılmasının kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir uygulama olacağını söylemek mümkündür. Vergi uyumunu arttırmak açısından vergi oranlarında kaldırılacak düzeyde indirimine gidilmesi de önemli bir konudur. Buna ek olarak ekonominin takibini sağlamak açısından denetimlere gereken özenin gösterilmesi ve denetmen başına mümkün olan en az sayıda denetlenecek mükellefin düşmesi sağlanmalıdır. Bu sayede kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tespitinde önemli bir adım atılmış olunacak ve devlet, toplayamadığı vergiler nedeniyle, vergi oranlarında artırıma gitmek veya yeni vergiler koymak zorunda kalmayacaktır. Kayıt dışı ekonominin önlenmesine ilişkin alınabilecek diğer bir önlem de ithalattaki artışı yerli üreticileri zor durumda bırakmayacak bir düzeyde tutmaktır. Bu sayede hem rekabet ortamı sağlanmış olup hem de yerli üreticilerin kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelimleri engellenmiş olmaktadır.

Fakat ülkemizde bireylerin vergiye gönüllü katılımı sağlanamadığı sürece kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda alınmış olan bu önlemler tek başına yeterli olmamaktadır. Bireylerin vergiye gönüllü katılımının sağlanabilmesi bireylerin, devlete ödedikleri vergilerin hangi alanlarda kullanıldığı konusunda bilgilendirilmelerine bağlı olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin önlenmesi kapsamında siyasi kararlılığın yanında, devletin şeffaflığının sağlanması ve devlet tarafından açıklanan verilerin gerçeği yansıtması gereği de önemli bir konudur.

Kayıt Dışı Ekonomi Nedir?

Günümüz ekonomilerinin önemli sorunlarından birisini teşkil eden kayıt dışı ekonomi kavramı, nedenleri, sonuçları, işleyişi bakımından karmaşık ve farklı birçok faaliyeti kapsamaktadır. Bu bakımdan literatürde bu kavram ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Fakat kayıt dışı ekonomiyi genel olarak, ekonomi içerisinde fiilen gerçekleştirilmesine rağmen, gerekli kayıtların tutulmamasından dolayı kamunun bilgisi dışında gerçekleştirilen, dolayısıyla elde edilen gelir üzerinden vergilendirilemeyen ve denetlenemeyen ekonomik faaliyetler şeklinde tanımlamak mümkündür. (Akkoc, 2010: 3)

Tablo 1. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri Çizelgesi

Ekonomik Nedenler	- Milli gelirin adaletsiz dağılımı, - Ekonomik istikrarsızlık ve gelişmişlik düzeyinin düşüklüğü, - Devlet müdahaleleri, - Yüksek enflasyon, - Üretim maliyetlerini azaltma amacı, - İşsizlik, - Yasadışı göç ve yabancı kaçak işçilik.
Mali Nedenler	- Vergi oranlarının yüksekliği ve vergiye karşı direnç, - Muhasebecilerin ve Mali Müşavirlerin yetkilerinin sınırlılığı, - Denetimlerin yetersizliği, - Gelir idaresinin etkinsizliği.
Siyasal Nedenler	- Kayıt dışı faaliyetlerin bir kısmının siyasal himayeye sahip olması, - Siyasal iktidarın benimsenmemesi.
Sosyal Nedenler	- Vergi ödeme gücü, - Vergi ahlakı, - Eğitim düzeyi, - Yükümlünün ırkı.
Hukuki Nedenler	- Vergi yasalarının açık olmaması, sık sık değişikliğe uğraması, - Vergi yasalarında yer alan çeşitli istisna ve muafiyetler.

Kaynak: (Akkoc, 2010: 10-33).

Tablo 1'de kayıt dışı ekonominin nedenleri tablosu incelendiğinde, kayıt dışı ekonominin oluşumuna zemin hazırlayan birçok faktör olmakla birlikte bunların Türkiye'de yoğun olarak ekonomik, mali, siyasal, sosyal ve hukuki alanda karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi düzeyini azaltabilmek ile olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla hemen hemen her alanda iyileştirmelere başvurmak gerekmektedir.

Kayıt Dışı Ekonominin Ülkemizdeki Düzeyi

Kayıt dışı ekonomi düzeyini ölçmeye yönelik yaklaşımlardan istihdam yaklaşımı, nüfusun, işgücü (emek) arzının ve istihdamın zaman içerisindeki gelişiminin incelenmesine dayanmaktadır. Dolayısıyla işgücünün toplam nüfusa oranı belirli bir düzeyde kalırken, istihdamın toplam nüfusa oranında yaşanacak bir gerileme o ekonomi içerisinde istihdamın bir kısmının kayıt dışı kaldığını göstermektedir.

Tablo 2. 2009 ve 2010 Yılları için işgücünün toplam nüfusa oranı ve istihdamın toplam nüfusa oranının hesaplanması

	2009 (Mayıs)	2010 (Mayıs)
İşgücü/ Nüfus	24.837.000/ 72.561.312= 0,34	25.901.000/ 72.561.312= 0,35
İstihdam/ Nüfus	21.455.000/ 72.561.312= 0,29	23.055.000/ 72.561.312= 0,32

Kaynak: (TÜİK, 2010).

Tablo 2 incelendiğinde, 2010 yılında 2009 yılına kıyasla, işgücünün daha yüksek bir kesiminin istihdam edilebildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca çizelgeye göre, 2009 yılında emeğin yüzde 5'inin, 2010 yılında ise emeğin yüzde 3'ünün kayıt dışı ekonomi içerisinde istihdam edildiği söylenebilir.

Bir ekonomide mal ve para hareketi olmak üzere iki yönlü bir akım bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonomide para hareketi genel olarak nakit para kullanımına dayanmakta olup bunun nedeni, nakit para yoluyla yapılan ödemelerin delilleri ortadan kaldıracığı düşüncesidir. Dolayısıyla, ödemelerin peşin para ile

yapılması işlemlerin kayıt dışı kalmasına olanak sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerde vergi denetimleri para hareketlerinin izlenmesi suretiyle yapılmaktadır. Bunun nedeni gelişmiş ülkelerde para hareketlerinin çoğunlukla bankalar aracılığı ile yapılması ve bu işlemlerin banka sisteminde iz bırakmaları sonucu tespit edilmelerinin kolay olmasıdır. Ödemelerin banka aracılığı ile gerçekleştirilmeleri sahte fatura kullanma suçlamalarını da önleme de önemli bir yol olarak kullanılabilir. Gelişmekte olan ülkelerde ise mal hareketlerine dayalı bir vergi incelemesinin öne çıkmasının nedeni, bu ülkelerde finans sektörünün tam anlamıyla gelişmemiş olmasından dolayı ekonominin nakit hareketlerine dayanıyor olmasıdır. (Biyar, 2009: 69; GİB, 2010a)

Bu kapsamda kayıt dışı ekonominin boyutunu ölçmeye ilişkin diğer bir yaklaşım da ilk kez 1958 yılında Cagan ve 1977 yılında da Gutmann tarafından kullanılmış olan parasalcı yaklaşımın bir türü olan sabit oran yaklaşımıdır. Para piyasasındaki bazı hareketlerin izlenmesi yoluyla kayıt dışı ekonomi boyutunun tahmin edilebileceği esasına dayanmakta olan bu yaklaşımda her hangi bir yıl baz alınmakta ve bu yılda kayıt dışı ekonomi boyutu sıfır kabul edilmektedir. Daha sonra, sabit oran /mevduat oranı hesaplanmaktadır. Bu oranın artması yani, dolaşımdaki nakit para miktarının artması, ekonomide kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin arttığını göstermektedir. (Acar vd., 2003: 123)

Tablo 3. 2006 ve 2009 yılları arasında dolaşımdaki nakit para düzeyi

Yıllar	Dolaşımdaki Banknot ve Madeni Para (Nakit Para)
2006	2.744.210.900.000
2007	2.865.991.500.000
2008	3.350.200.300.000
2009	3.908.319.600.000

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası [TCMB] 2010).

Tablo 3 incelendiğinde, 2006 yılından itibaren ülkemizde dolaşımdaki nakit para miktarında artış olduğu görülmektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin denetimleri ortadan kaldırmak amacıyla nakit para ile gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda, ülkemizde 2006 yılından itibaren kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde her yıl artış gözlemlendiğini söylemek mümkündür.

Muhasebe Meslek Mensuplarının, Vergi Denetmenlerinin Ve İşletme Yöneticilerinin Kayıt Dışı Ekonomiye Bakışları

Muhasebecilik ve mali müşavirlik mesleği, vergisel olayların yakından takip edildiği ve mali işlemlerin ilk adımının atıldığı konum olması nedeniyle büyük bir önem taşımaktadır. Mükellefler, muhasebecilere ve mali müşavirlere, vergi yasalarına uyum konusunda güçlük çektikleri zaman bu sorunlara çözüm bulmak ve kayıt ile beyanlarının yasalara uygunluğunu sağlamak amacıyla başvurmaktadırlar.

Kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda muhasebe meslek mensuplarının üzerlerine düşen görevlerden bazıları, sahte ve yanıltıcı belge kullanımının tespit edilmesi ve kullanımını önlenmenin sağlanmasıdır. Ayrıca Mali Müşavir'lerin yanında çalışan stajyerlerin bu konuda yetki sahibi olmamalarına karşın, Mali Müşavir'in bilgisi dışında defter tutmalarının önlenmesi ve SMMM (Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odaları) 'nın 3568 sayılı yasaya hâkim olmalarının sağlanması da kayıt dışı ekonomiyi önlemeyi önlemede önemli bir yer tutmaktadır. SMMM(Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler) 'in 3568 sayılı yasa hakkında yeterince bilgi sahibi olmamaları, faaliyetlerinde neyin yasak olduğunu bilmemeleri zaman zaman bağlı oldukları oda tarafından cezalandırılmaları ile sonuçlanabilmektedir. Örneğin, Mali Müşavirler' in ticari faaliyetlerinde sözleşme yapmaları gerektiği ve bu sözleşmeleri odaya ibraz etmeleri gerektiği hakkında bilgi sahibi olmamaları zaman zaman ticari faaliyetlerinde aksaklıkların ortaya çıkması ile sonuçlanabilmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin önlenmesi kapsamında, muhasebeciler ve Mali Müşavirler açısından alınabilecek en etkili önlemin, Mali Müşavirleri yetki ve sorumlulukları hakkında bilgilendirilmek olduğu söylenebilir. (Katkat, 2007: 65; Dilekyiğit, 2009: 119)

Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınabilmesi konusundaki bu önlemlere ek olarak, odanın SMMMler üzerindeki denetimlerini arttırma yoluna gidilmesi de önemli bir konudur. Fakat odanın, kendisine bağlı bulunan tüm Mali Müşavirleri ve işlemlerini tek tek incelemesi imkânsızdır. Dolayısıyla Mali Müşavirlerin birbirlerini denetlemelerinin sağlanması ve gerektiğinde ilgili durumlar hakkında odanın bilgilendirilmesi

yoluna gidilebilir. Mali Müşavirler, birbirlerinin faaliyetlerinde düzeltilmesi gereken bir durumu tespit etmeleri halinde düzeltici önlemlerin alınması konusunda birbirlerini uarmalıdır. Fakat uyarıların dikkate alınmadığı durumlarda ise ilgili Mali Müşavirin odaya şikâyet edilerek, odanın bu konuda önlem alması sağlanmalıdır.

Vergisel anlamda kayıt dışı ekonomi, iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi vergiden kaçınmadır. Vergiden kaçınma, mükelleflerin kanunlardaki boşluklardan yararlanarak daha az vergi ödemeleri veya hiç ödememeleri durumudur ki ülkemizde vergi yasalarında yer alan boşluklar nedeniyle vergiden kaçınmaya sıklıkla rastlanmaktadır. İkincisi ise vergi kaçakçılığıdır ki bu vergi yasalarının göz ardı edilerek gelirin bir kısmının ya da tamamının mükellefler tarafından kayıt dışı bırakılması durumudur. Ülkemizde vergi kaçakçılığı suçunun caydırıcılığını arttırmaya ilişkin, Vergi Usul Kanunu'nun 359. maddesinin (a) ve (b) fıkralarına (c) fıkrasının da eklenmiş olması ile vergi kaçakçılığına karşı üçlü bir yapı oluşturulmuştur. Yeni düzenlemeler ile kaçakçılık suçlarının ağırlaştırılması ve sadece Maliye Bakanlığı ile anlaşması bulunan kişilerin basabileceği belgeleri, Bakanlık ile anlaşması olmadığı halde basanlar veya bilerek kullananlar hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir. (Taşdelen, 2004: 143-144; VUK, 2010)

Vergi denetmenlerinin görevi defter, kayıt ve belgeler üzerinde incelemeler yaparak, doğruyu yansıtan gerçek rakamlarla ilgili vergilerin alınmasını gerçekleştirmek ve devletin toplaması gereken vergileri eksiksiz bir biçimde toplanmasını sağlamaktır. Ülkemizde etkin bir vergi denetiminin uygulanması mali açıdan bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmakta ve vergi denetimlerinin etkinliği ile vergi denetmen sayısının yeterli düzeyde olmasına bağlı olmaktadır. Ülkemizde 2010 yılına ilişkin vergi denetim kadrolarının doluluk oranı tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4. 2010 yılına ilişkin vergi denetim kadrolarının doluluk oranı

Vergi Denetim Kadroları	Dolu Kadro	Boş Kadro	Toplam Kadro
Bakanlığa bağlı	465	1.153	1.618
- Maliye Müfettişi (**)	159	308	467
- Hesap Uzmanı (**)	306	845	1.151
Gelir İdaresi Başkanlığı'na bağlı	3.163	4.387	7.550
- Gelirler Kontrolörü (**)	374	526	900
- Vergi Denetmeni (**)	2.789	3.861	6.650
Toplam	3.628	5.540	9.168

Kaynak: (GİB, 2010b)

(*) 8 Şubat 2010 tarihi itibarıyla; (**) Maliye Müfettiş Yardımcıları, Hesap Uzman Yardımcıları ve Stajyer Gelirler Kontrolörleri ile Vergi Denetmen Yardımcıları dahildir.

Tablo 4 incelendiğinde, ülkemizde vergi denetimi konusundaki kadrolarının yaklaşık olarak yarısının boş olduğu görülmektedir. Vergi denetmeni başına düşen vergi mükellefi sayısının yüksek olmasına neden olan dolayısıyla etkin bir vergi denetiminin yapılmasına imkan tanımayan bu durum kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tespitini zorlaştırmaktadır. Bu durum devleti, finansman ihtiyacını gidermek amacıyla yeni vergiler koymaya, yürürlükteki vergilerin oranlarını arttırmaya ya da borçlanmaya yönlendirmektedir.

Kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda vergisel anlamda alınabilecek önlemlerden diğerleri ise gelir idarelerinin vergiyi tarh ve tahsil aşamasında, vergi yükümlülerinin de vergilerini ödeme aşamasında minimum harcamada bulunmalarını sağlayacak düzenlemeler yapmak, vergi uyumunu olumsuz yönde etkileyen vergi aflarının çıkarılmayacağı, anayasanın değiştirilmez maddeleri arasında yer almasını sağlayacak düzenlemelere başvurmaktır. Ayrıca ödeme güçlerinden harcamaları esas alan ve ülkemizin gelişmişlik düzeyine göre çok yüksek olan ve toplam vergi gelirleri arasında yüzde 47,7'lik bir payı elinde bulunduran dolaylı vergilerin payını azaltmaya yönelik uygulamalar da alınabilecek önlemlerdir (İpek, 2009: 82; GİB, 2010c).

Kayıtlı ekonominin işlem maliyetinin vergi, sigorta primi, sendika aidatı, dükkan kirası ve harç gibi nedenlerle piyasanın kaldıramayacağı kadar yüksek olması, işletmeleri kayıtlı olmayan ekonomi içerisinde faaliyet göstermeye yönlendirmektedir. Fakat resmi olmayan yapıları nedeniyle kamu hizmetlerinden tam

anlamıyla faydalanamayan ve yargı organları tarafından da korunamayan bu işletmeler sadece tanıdıkları insanlarla ticaret yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da kayıt dışı çalışan işletmelerin potansiyel pazarlarını daraltmakta ve büyüme kapasitelerinin sınırlandırılmasına neden olmaktadır (Akkoç,2010: 46).

İşletmelerin üretim maliyetlerini düşürmek amacıyla başvurdukları yöntemler arasında istihdam maliyetini düşürmesinden dolayı yabancı kaçak işçilerin ve 16 yaşını doldurmuş çocukların istihdam edilmelerini de saymak mümkündür.

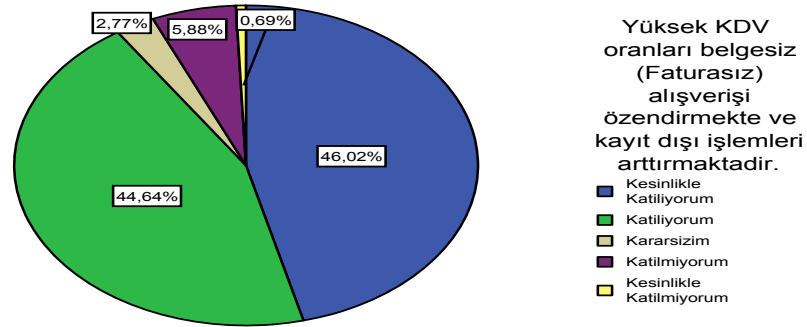
Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesi amacıyla işletmeler açısından alınabilecek önlemler ise 4857 sayılı İş Kanunu'na göre işletmelere uygulanacak idari para cezalarında her yıl ciddi oranda artış uygulamak ve bu cezaların cezai indirimle gidilmeden ekonomi içerisinde tam anlamıyla uygulanmasını sağlamaktır. Ayrıca işletmelere, denetmenler tarafından yapılan ziyaretlerin habersiz olarak sıklıkla yapılması ve tespit edilen olumsuz durumlara uygun cezai yaptırımların, cezai indirimle gidilmeden uygulanması da bu konuda caydırıcı bir uygulama olabilmektedir.

Aşağıda Aydın ilinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının, vergi denetmenlerinin ve işletme yöneticilerinin kayıt dışı ekonomiyi algılayışlarına ilişkin kendilerine uygulanmış olan anket çalışmasının sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 5. 'Vergi yükünün ağır olması kayıt dışını arttırır' önermesine verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	126	43,6	43,6
Katılıyorum	136	47,1	90,7
Kararsizim	9	3,1	93,8
Katılmıyorum	12	4,2	97,9
Kesinlikle Katılmıyorum	6	2,1	100,0
Toplam	289	100,0	

Tablo 5 incelendiğinde, ankete katılanların toplamda yüzde 90,7'si vergi yükünün ağır olmasının kayıt dışı ekonomiyi arttırdığını düşünürken yüzde 6,3'ü ise vergi yükünün ağır olmasının kayıt dışı ekonomi üzerinde olumsuz bir etkisi olmadığını düşünmektedirler. Dolayısıyla, gerek bireysel tasarruflar gerekse harcamalar üzerinden alınan vergilerin payını azaltmanın kayıt dışı ekonominin azaltılmasında önemli bir faktör olacağını söylemek mümkündür.

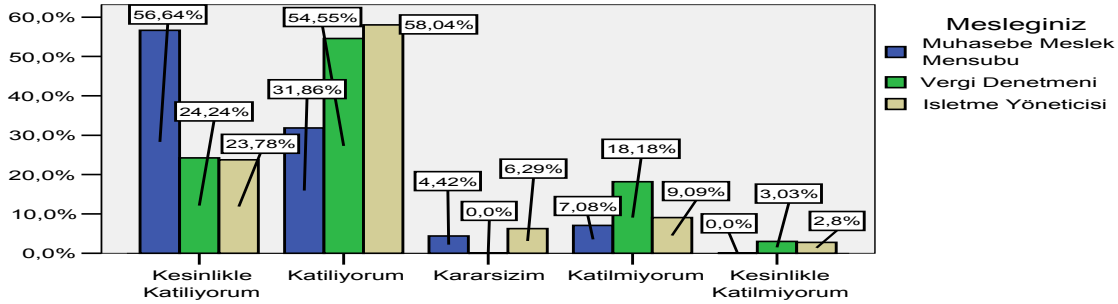
Şekil 1. 'Yüksek KDV oranları belgesiz (faturasız) alışverişi özendirmekte ve kayıt dışı işlemleri arttırmaktadır' önermelerine verilen cevaplar

Şekil 1 incelendiğinde, yüksek KDV oranlarının belgesiz (faturasız) alışverişi özendirmekte ve kayıt dışı ekonomiyi arttırmakta olduğu düşüncesine ankete katılanların yüzde 90,66'sı olumlu bakmaktadır. Ülkemizde, KDV oranının yüksekliği vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, ülkemizde toplam vergiler arasında yaklaşık olarak yüzde 35'lik bir paya sahip olan KDV oranlarında indirimle gidilmesinin vergi uyumunu arttıracığını söylemek mümkündür.

Tablo 6. 'İthalatın artması, yurt içi üreticilerin rekabet gücünü azaltmakta ve kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır' önermesine verilen cevaplar

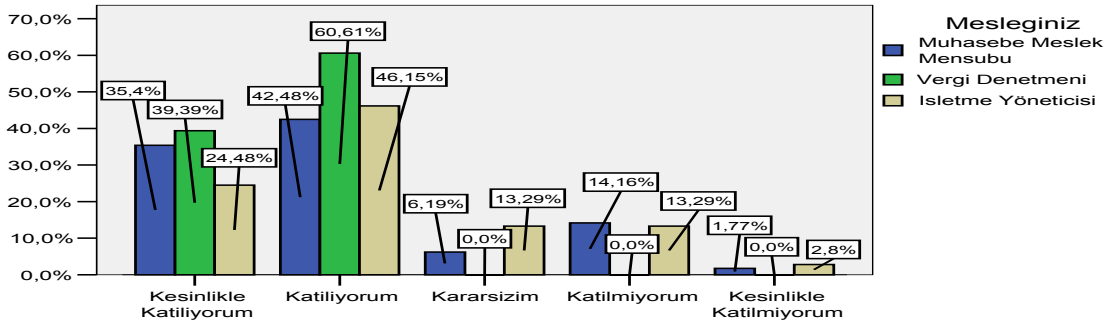
	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	81	28,0	28,0
Katılıyorum	129	44,6	72,7
Kararsızım	38	13,1	85,8
Katılmıyorum	37	12,8	98,6
Kesinlikle Katılmıyorum	4	1,4	100,0
Toplam	289	100,0	

Tablo 6 incelendiğinde, katılımcıların yüzde 72,6'sı ithalatın artmasının kayıt dışı ekonomiyi arttırdığı görüşüne olumlu bakarken, yüzde 14,2'si olumsuz bakmakta ve yüzde 13,1'i ise çekimser kalmaktadır. Bu verilere göre, ithalatın kısılması, kota uygulaması veya gümrük vergilerinin artırılması yoluyla uluslararası tabandan daha yüksek vergi alınması ve bu yolla elde edilecek gelir ile yerli üreticilerin desteklenmelerinin ve yeni yatırımlara girişilmesinin sağlanması yolu ile kayıt dışı ekonominin büyük ölçüde önlenebileceğini söylemek mümkündür.

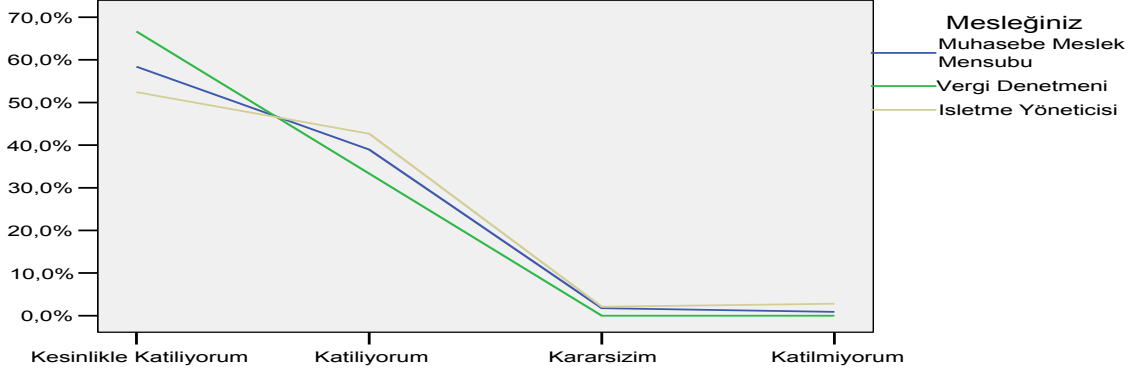
Şekil 2. 'Mesleğiniz' ile 'İşletmeler muhasebe kayıtlarının düzenlenmesi aşamasında, yasal yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla muhasebecilerini yönlendirmektedirler' önermelerine verilen cevaplar

Şekil 2 incelendiğinde, 'İşletmeler muhasebe kayıtlarının düzenlenmesi aşamasında, yasal yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla muhasebecilerini yönlendirmektedirler' önermesine muhasebe meslek mensuplarının yüzde 87,50'si olumlu bakarken, vergi denetmenlerinin yüzde 78,79'u ve işletme yöneticilerinin ise yüzde 81,82'si olumlu bakmaktadır. Dolayısıyla, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesi amacıyla muhasebe meslek mensuplarının, işletme yöneticileri karşısında yetkilerinin artırılması yoluna gidilmesi ve böylece işletme yöneticileri tarafından yönlendirilmelerinin önlenmesi bu kapsamda önemli bir uygulama olabilmektedir.

Şekil 3. 'Mesleğiniz' ile 'Vergi affı uygulaması, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini gerektiği şekilde yerine getirememelerine neden olmaktadır' önermelerine verilen cevaplar

Şekil 3 incelendiğinde, vergi affı uygulamalarının mükelleflerin yerine getirmeleri gereken vergisel yükümlülüklerini gerektiği şekilde yerine getirememelerine neden olduğu önermesine muhasebe meslek mensuplarının yüzde 77,52'sinin, vergi denetmenlerinin tamamının ve işletme yöneticilerinin yüzde 70,63'ünün olumlu baktığı görülmektedir. Dolayısıyla, ülkemizde her üç yıla 1 vergi affı düşecek şekilde sıklıkla çıkarılan vergi aflarının üzerinde titizlikle durulması gerektiği, kayıt dışı ekonominin önlenmesi kapsamında önemli bir konudur.

Şekil 4. 'Mesleğiniz' ile 'Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde toplumsal vergi ahlâkı bilinci önemlidir' önermelerine verilen cevaplar

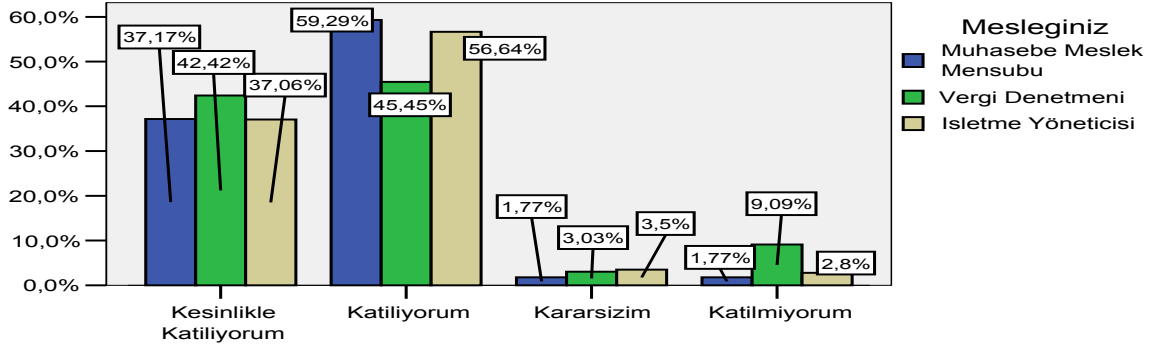
Şekil 4 incelendiğinde, her üç meslek grubuna dâhil kesimin yaklaşık olarak yüzde 45'inin kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda toplumsal vergi ahlâkı bilincinin oluşturulmasının önemli olduğu önermesine olumlu bakmakta oldukları görülmektedir. Bu nedenle, kayıt dışı ekonominin önlenmesi amacıyla topluma vergi ahlâkı bilincinin aşılması sağlanmalıdır. Bu kapsamda, topluma vergi ödemelerinin gerekliliğinin benimsenmesi, vergilerin kullanıldığı alanların açıkça ortaya konulması gibi bireylerin vergiye gönüllü uyumu sağlayıcı uygulamalara başvurmak gerekmektedir.

Tablo 7. 'Kayıt dışının azaltılmasında vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılması ve cezaların daha etkin bir hale getirilmesi önemlidir' önermelerine verilen cevaplar

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Toplam
Kesinlikle Katılıyorum	98	33,9	33,9
Katılıyorum	113	39,1	73,0
Kararsızım	23	8,0	81,0
Katılmıyorum	47	16,3	97,2
Kesinlikle Katılmıyorum	8	2,8	100,0
Toplam	289	100,0	

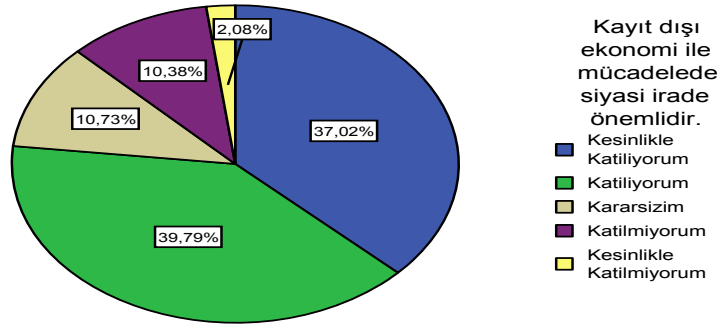
Tablo 7 incelendiğinde, ankete katılanların yüzde 73'ünün vergisel cezaların yaptırım gücünün artırılmasının kayıt dışı ekonominin önlenmesi üzerinde önemli bir etkisi olacağı önermesine olumlu baktıkları, yüzde 19,1'inin ise olumsuz baktıkları ve yüzde 8'inin de çekimser kaldıkları söylenebilir. Bu veriler ışığında, vergisel cezalarda sürekli olarak arttırmaya gitmek, hapis cezalarının para cezasına çevrilebilmesini önlemek ve gecikme zamlarında indirim gitmemek gibi uygulamaların etkinliğinin artırılarak uygulamaya konulmasının kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir etken olabileceği söylenebilir.

Kayıt Dışı Ekonominin Türkiye'deki Düzeyi İle Muhasebe Meslek Mensuplarının, Vergi Denetmenlerinin ve İşletme Yöneticilerinin Kayıt Dışı Ekonomiye Algılamaları: Aydın İli Örneği

Şekil 5. 'Mesleğiniz' ile 'Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetimler önemlidir' önermelerine verilen cevaplar

Şekil 5 incelendiğinde, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetimlerin önemli olduğu önermesine olumlu bakanlar muhasebe meslek mensuplarının yüzde 37,71'lik, vergi denetmenlerinin yüzde 10,03'lük ve işletme yöneticilerinin yüzde 46,37'lik dilimini oluşturmaktadırlar. Bu veriler ışığında, her üç meslek grubu açısından kayıt dışı ekonomi ile mücadelede vergi denetmenlerinin önemli bir payı olduğunu söylemek mümkündür. Fakat vergi denetimlerinin etkinliğinin sağlanabilmesi açısından ülkemizde vergi denetmen sayılarının yeterli düzeye getirilmesinin sağlanması gerekmektedir.

Şekil 6. 'Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede siyasi irade önemlidir' sorusuna verilen cevaplar

Şekil 6 incelendiğinde, kayıt dışı ekonomi ile mücadele aşamasında siyasi iradenin önemini savunanlar yüzde 76,81'lik dilimi oluştururken karşı çıkanlar ise, yüzde 12,46'lık dilimi oluşturmaktadırlar. Bu kapsamda, siyasi kararlılığın ve siyasal nüfuzun doğru yönde kullanılmasının kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Devlet egemenliğinin önemli yaptırımlarından birisi olan vergi, devlet ile vergi mükellefini karşı karşıya getirmektedir. Bu ilişkide her iki tarafın da alma fakat vermeme mücadelesine girmeleri kayıt dışı ekonomiye zemin oluşturmaktadır. Ekonomik işlemlerin vergi dışı bırakılması ve bunun sonucunda hazinenin gelir kaybına uğraması ile beslenen kayıt dışı ekonomi ile devlet, finansman sıkıntısı çekmekte ve topluma karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu sosyal açıdan bazı hizmetleri zamanında ve gereği gibi yerine getirememektedir. Bunların yanı sıra, kayıt dışı ekonomik faaliyetler işletmeler arasında haksız rekabete neden olmakta, toplumda vergisini ödemeyen mükelleflerin vergi yüklerinin, vergisini ödeyen dürüst mükellefler üzerine yıkılmasına neden olmakta, devletlerin zaman zaman vergi oranlarında artışa başvurmasına neden olmakta ve bunun gibi daha birçok olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesi kapsamında alınabilecek önlemler arasında temel toplumsal hizmetlerin vergiden muaf tutulması, ithalatın azaltılarak yerli üreticilerin desteklenmesi, KDV oranlarında indirimle gidilmesi, gerekmedikçe vergi afflarının çıkarılmaması, vergisel cezaların yaptırım gücünün

arttırılması ve siyasi iradenin kararlılığı gibi uygulamaları saymak mümkündür. Ayrıca, toplumunun kayıt dışı ekonominin nedenleri, sonuçları, boyutu ile etkileri konusunda bilinçlendirilmesi kayıt dışı ekonomi ile mücadelede oldukça önemli bir konudur.

Bütün bu veriler ışığında, ülkemizin uzun yıllardır kayıt dışı ekonomi gibi devletin finansman kaynağını kemiren bir sorunla mücadele etmekte olduğunu ve bu mücadelede sosyal sorumluluk gereği, siyasi kararlılığın yanında toplumsal kararlılığın da büyük bir öneme sahip olduğunu, devletin yanı sıra toplumdaki bireylerin de birbirlerini denetlemelerinin sağlanması gerektiğini ve kayıt dışı ekonominin ancak bireylerin vergi uyumunu gönüllü olarak istemeleri yolu ile önenebileceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Acar, M. ve Işık, N. (2003). “Kayıt dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (21): 123 .

Akkoç, F. (2010). “Kayıt Dışı Ekonominin Algılanması ve Önleme Çabaları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Aydın İli Örneği”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Adnan Menderes Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı.

Altuğ, O. (1996) “Kayıt Dışı Ekonominin Kayıt Altına Alınması”, **Muhasebe Finansman Dergisi**, : 1.

Ay, H. M. (2006) “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiye Önlemede Bilgi Ekonomisinin Etkinliği ve Gelir İdaresinin Rolü”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi**, (11): 63.

Biçer, Y. (2006). “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiye Önlemeye Yönelik Vergi Politikaları ve Değerlendirilmesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.

Bıyan, Ö. (2009), “Banka Aracılığı ile ödeme yapılması sahte fatura kullanma suçlamasına karşı bir önlem alınabilir mi?” **BSMMMO Bilanço Dergisi**, (121): 69.

Çomaklı, Ş. Ertan **Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergisel Kayıt dışılık**, Erzurum, Turhan Kitabevi, 2007.

Dilekyiğit (2009), “Müşterilerden Kaynaklanan Haksız Rekabet”, **BSMMMO Bilanço Dergisi**, sayı: 121 , s. 119,

Gelir İdaresi Başkanlığı, (2010a). **Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010)**. <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/Kayit_disi_2009tr.pdf>, [Erişim Tarihi: 18.11.2010].

Gelir İdaresi Başkanlığı, (2010b). **Vergi Denetim Kadrolarının Doluluk Oranları**. <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_62.xls.htm>, [Erişim Tarihi: 15.08.2010].

Gelir İdaresi Başkanlığı, (2010c). **Mal ve Hizmetler Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı**. <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo_25.xls.htm>, [Erişim Tarihi: 25.10.2010].

Gelir İdaresi Müdür ve Yardımcıları Derneği [GİMDER] (2010). Gelir İdaresi Müdür ve Yardımcıları Derneği (GİMDER) (2010) **Vergi Kayıp ve Kaçağını İhbar Edenlere Ödenecek İhbar İkramiyesi**, <<http://www.gimder.org.tr/default.asp?makale=199>>, [Erişim Tarihi: 16.08.201].

Gerçek, A. (2008). “Gelir İdaresi’nde e-Devlet Uygulamaları ve Değerlendirilmesi”, **BSMMMO Bilanço Dergisi**, (119): 78-79.

İlhan G. (2009) **Vergi Ödemeyi Etkileyen Ekonomik Faktörler**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, <<http://www.akademikbakis.org /12/makale/VOEF.doc>>, [Erişim Tarihi: 25.11.2011]

İpek, S. (2009). “Vergi Uyumu Açısından Vergilemede İstikrar”, **BSMMMO Bilanço Dergisi**, (120): 82-83

Katkat, M. (2007). “Muhasebede Vergi Yönünden Denetimin Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Başarısı”. **Doktora Tezi**, Atatürk Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı.

Selman, F. (2007) “Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye'deki Boyutu”. **Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

Taşdelen, A. (2004) “Vergisel Açıdan Nakit Tahsilat ve Ödemenin Belgelendirilmesi Ödevi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, 53 (2): 143-144.

TCMB, (2010). **TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi**. <<http://www.evds.tcmb.gov.tr>>, [Erişim Tarihi: 24.11.2010].

Türkiye İstatistik Kurumu, (2010). **Hanehalkı İşgücü Araştırması 2010 Mayıs Dönemi Sonuçları, 2010**. <<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6305>>, [Erişim Tarihi: 24.11.2010].

Vergi Usul Kanunu, (2010). **Kaçakçılık Suçları ve Cezaları hakkındaki 214 Sayılı Kanun, madde: 359**. <<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1045.html>>, [Erişim Tarihi: 18.11.2010].

Vural, Toros (2005). “Kayıt Dışı Ekonomi”, **Sözlü Bildiri, Panel**, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara, Turkey, 17.

Yetim, Sedat. **Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı ve Kayıt Dışı Ekonomi**, Türkiye Bankalar Birliği, 1999.